

המסבי"ד

ברוקלין, ניו יארק

[מדר חכמים]

הנס חנוכה במשנת "הצפנת פענח"

"אי"ה" בזה החורף אתן בדפוס חיבורי

הגדול הנקרא בשם צפנת פענח, שם

— תהלה לקל — יתראו. נפלאות

מתורת ה' ויתברור כל הספיקות".

(לשונו בשד"ח קוני המציצה, ומשום בשו"ת

צפנת פענח — ווארשא סי' קנ"ב).

נפלאות מתורה ה' — חבל שלא ליהנות מהם, וסכלות שלא להביט בהם, א"כ למה מעטים הם ההוגים בחיבור זה.

התשובה ע"ז, גלריה לכל, אמנם גאון זה ביקש לגלות מדרש הנעלם, אולם נתקיים בספרו "באה ללמד ונמצא למד", במקום שבא לגלות פניני ואוצרות התורה, שיתראו לכל, גלגל על המעיין יגיעה כפולה, לעמול ולהעמיק בדבריו הקצרים, כדי לחשוף החידוש והאור הטמון ברמזותיו.

ואכן, כאשר יצליח המעיין לעמוד על דבריו, — יקבע כשחר אורו, והקורא יתפלא על המראה הגדול, חרושים נפלאים פנינים יקרים אשר לא שזפתם עין, מתגלים לפניו, ואח"כ מוצאם מפורשים בלשונות רש"י ותוספות ורמב"ם ודומיהם.

ברם כאמור, מעטים אלו העוסקים באופן זה בתורת הגאון, ולכן נשארה האוצר חתומה מעין כל, — אמנם יש לציין, כי יש אנשים שטפלו בתורת הגאון, וניסו להסביר מושגיו והנחותיו, אולם לדאבון לב, עקמו הדרך, עזבו העיקר ועסקו בטפל.

בעיניהם, עיקר חידושו של הגאון היא שמוצאים בדבריו, מושגים פולסופיים, שלקח מספר מורה נבוכים מהרמב"ם, ומשתמש בהם להסביר הלכות שונות בנגלה, — לאמיתו של דבר, נעלמה מעיניהם, האור הגדול הזורח בתורתו, שמאיר סוגיות עמוקות, בדרך הלימוד הפשוט, המקובל מכל הדורות. כותב הטורים, רוצה להראות האוצרות האמיתיים, שטמונים וגנוזים בחיבור "הצפנת פענח", ובחר בענינא דיומא, כדי להנות קהל הקוראים, המשתוקקים לשנות מבור של הגאון.

ולא היה צו להדליק אלא יום אחד בלבד, והדליקו ממנו נרות המערכה שמונת ימים", כל העובר על לשון הרמב"ם יתקל בלשונו המוזר "נרות המערכה" מה משמעות מילת "המערכה", למה לא כתב כלשון הרגיל "נרות המנורה".

בחיבורו צפנת פענח (על אתר) עומד על קושי הלשון "הנה מה דדיק רבינו וכתב המערכה ומפרשו בהקדם חרושו שחידש

בספר צפנת פענח הל' חנוכה אנו מוצאים גילוי חדש בענין נס חנוכה, לא חדש בתורת ההלכה, רק חדש בהמציאות ממש, — הגאון מספר לנו, מה הי' הנס, ומה דלק שם, ועל כל זה אנו עומדים משינוי לשון במילה אחת של הרמב"ם.

ברמב"ם (הל' חנוכה פ"ג ה"ב) כסיפור הנס כתב "וכשגברו ישראל... ונכנסו להיכל, ולא מצאו שמן טהור במקדש, אלא פך אחד,

תמרים

בדין הדלקת מנורה.

במס' יומא (כד:) מבואר דזר שהדליק את המנורה אינו חייב מיתה, ד"הדלקה לאו עבודה", וכן פסק ברמב"ם (הל' ביאת מקדש פ"ט ה"ז).

הצ"פ מחדש שדין זה היא רק בשאר הנרות, אולם בנר המערבי הדין שונה, שאינו כשר רק בהדלקת כהן ומציין לעיין בתורת כהנים פ' אמור (פ' י"ג פי"ז) שמוכח כן, ובמקום אחר^(א) מציין גם לספרי פ' בהעלותך שמוכח גם משם כן.

נאוינו מסתפק בהוכחת הדין בלבד, אלא גם מנמק זאת בטעם יפה, עפי"ד הרמב"ם (תמידין ומוספין פ"ג הי"ג) דהנר מערבי צריך שידליק מן אש המזבח דוקא, ומקורו ביומא (מה:) א"כ לפי"מ דמבואר ביומא "וכי תעלה על דעתך שזר קרב אצל המזבח", הרי א"א לזר ליטול האש מן המזבח, ועל כרחך דהנר מערבי הדליק כהן^(ב).

עפי"ז מיישב^(ג) תמיהת התוספות ישנים יומא (כד:) שהקשו על מסקנת הגמ' "הדלקה לאו עבודה", והא בקרא כתיב "דבר אל אהרן ואל בניו", הרי דצריך דוקא כהן עי"ש, אולם

אח"ח 1234567

לפי הנ"ל אין כאן תמיהה, ואפשר לפרש דהקרא מיירי בנר המערבי.

והנה במס' ע"ז (מג.) מבואר דלא הי' בזמן החשמונאים המנורה כי שנינו שם "ר' יוסי בר יהודה אומר אף של עץ לא יעשה כדרך שעשו בית חשמונאי", וברש"י מבאר "ומלכות בית חשמונאי, עשאה במקדש, של עץ, לאחר שטימאו יוונים את ההיכל, ונטלו כל כליו, וגברה יד בית חשמונאי ונצחום" הרי שלא הדליקו במנורה הרגילה.

— במה הדליקו?

בפסיקתא דרב כהנא^(ד) מבואר כי בזמן נס חנוכה מצאו שמונה שפודין של ברזל ובהם הדליקו, — התמיהה מתעוררת למה צריך שמונה, הלא במנורה לא היה רק שבעה נרות.

הצ"פ מוצא מענה לזה עפ"י שאלה אחרת מה הועילו במנורה חדש, הלא נטמא עתה, ע"י שהכניסה להיכל, ובהיכל הי' טומאת ע"ז, ועדיין לא טהרו ההיכל^(ה).

אולם חדא מתרצת באידך, דאותן שפודין אינם מקבלין טומאה, דהרי בתורת גולמי כלי מתכות, שאין מקבלין טומאה^(ו).

(א) תשו' צ"פ ווארשא סי' נ"ב. (ב) ע"י בס' אור שמח הל' תמידין ומוספין פ"ג הי"ג. ע"כ העיר כן, אולם כמובן שאין טעם זה קובע, שהרי יתכן שהכתן יקח האש מן המזבח, ויתנו לזה והור' דילק, ועיקר הטעם היא מה שמבאר בס' מכתבי תורה (מכתב ע"ט) והובא להלן בפנים. (ג) ראה צ"פ הל' ברכות פ"א אך לאח"כ מתרן באופן אחר, דמיירי בהדלקה הראשונה, וזוה כיון דהוי גם חינוך להמנורה, צריך שיהי' דוקא כהן, וכ"כ בהל' מתנת עניים (עמ' 66) ובהל' תרומות פ"א ה"ה עמ' ה' ובתשו' צ"פ ווארשא סי' נ"ב, וע"ע בס' רנ"ב מה שמוסיף בזה, וכ"כ גם שאר אחרונים ראה כל"ח פ' בהעלותך, וס' משך חפמ"ח פ' בהעלותך, ובס' חזון איש מנחות סי' ל' אות ח'. (ד) פסיקתא רבתי פ"סקא ב' (מומור שיר חנוכה), ועי' בהנהגות זרע אפרים שהגיה "שבעה" במקום "שמונה", וכן הלשון במגילת תענית פ"ט, ובתוס' מנחות (כח:) ד"ה שפודים, מבואר שהי' מנורה רגילה מז' קנים, רק "קרי להו שפודים מפני שלא היו בה גביעים בפתורים ופרחים". (ה) ראה תשו' צ"פ ווארשא סי' שט"ו שמבאר שכן כוונתו, ופלא שהרי הוא בעצמו כתב בספרו (הל' חנוכה פ"ג ה"א) שהטומאה היתה מדין טומאת מת, כנראה מצוינו לחולין (קכג.), ולפ"ז לא קשה כלום, שהרי היוונים כבר יצאו משם, ואין שייך טומאה זו, ובעיקר הדבר, כבר האריכו האחרונים, ראה ביאור הרא"ם על הסמ"ג, פר"ח או"ח סי' תר"ע, ובתשו' חתן סופר או"ח סי' ע', ועוד. (ו) ראה צ"פ הל' תרומות פ"ב ה"ב (עמ' ל"ד) שמבאר "שפוד של ברזל המבואר בע"ז דף מ"ג, קודם שנתחנך חסר ממנה דבר להשלים עליו שם כלי, ושוב יש עליו שם

"הקושי בזה מיותר להסביר, הרי שיעור השמן שנצרך להדלקת המנורה ליום אחד, היא שלשה לוגין ומחצה, כמבואר במנחות (פח וא"כ מה זה השיעור של לוג אחד, וכפרט יקשה שכתב דזהו "שיעורא דיומא חד".

במפרשים (ראשון לציון, העמק שאלה שם) עמדו ע"ז, ופירשו ד"לוגא" אין פירושו שיעור לוג רק הכוונה היא "פך קטן", ולפי"ז הלשון "לוגא" היא לשון מושאל דפך שיעור לוג היא פך קטן ונקראת בשם "לוגא", — כמובן שזה קצת דוחק.

בצ"פ מפרש פירוש קולע, ועי"ז הלשון מדויק בלי שום דוחק, — לפי מה שחידש הרי הי' הנס חנוכה רק בנר המערבי, וא"כ לא הצריכו ליום אחד רק שיעור נר אחד.

— אולם למה הצריכו לוג שלם, הלא

שיעור נר אחד היא חצי לוג התירוץ ע"ז פשוט, הלא המדובר כאן היא בנר המערבי, והלא מבואר בשבת (כב:) ובתמיד (ל:) שהנר מערבי הי' דולקת תמיד בין ביום בין כלילה, וע"כ הרי צריכה לשיעור כפולה, משיעור שאר הנרות, ועל כרחק ששיעורה היא לוג שלם"י).

ולפי"ז מובן יפה הלשון, שמצאו "לוגא" הי' בה שיעורא דיומא חד.

והגאון עדיין בודק ומחפש, אם אין לזה שום סתירה ממקום אחר "ואף דלכאורה צ"ע דהא לא חשוב במנחות (פח, פט.) רק ג' לוגין

אך כיון שדלק כבר יום אחד, וקיימו בהם מצות הדלקת נרות, כבר יש לה חשיבות, ושוב מקרי עליו שם כלי, [וסמוכין לסברא זו, מביא הצ"פ מבכורות (י.) איסורו חישובו" עיי"ש] כמילא ביום המחרת, הרי א"א להשתמש בהמנורה שהדליק בה אתמול, וצריך למנורה חדשה.

א"כ — מחדש הגאון חידוש נפלא — בזמן ההיא לא הדליקו במקדש ז' נרות, כשאר הימים, רק בכל יום הדליקו נר אחד, והיא "נר המערבי", ולכן בכל יום מהשמונה ימים הדליקו בשפוד אחרת, מפני דין הטומאה הנ"ל, וע"כ מובנת למה היו צריכין שמונה שפודין.

"ובזה א"ש מה דדייק רבינו וכתב לשון "מערכה" דזה קאי אנר מערבי", כי הנר מערבי מפני שצריכה דוקא הדלקת כהן, הוי בכלל גדר עבודה, וע"כ הדגיש הרמב"ם "המערכה" דעל הנר מערבי מתפרשת יפה לשון הכתוב "יערך אותו אהרן ובניו".

אחר שגילה לנו רז זה — שעכשיו אנו רואים זאת יוצא מפורש מלשון הרמב"ם — מבאר הגאון בזה מקומות נוספות בדברי חז"ל הצריכים ביאור.

בשאלות דרב אחאי גאון פרשת וישלח כתב שהחשמונאים לא מצאו רק שיעור לוג אחד של שמן "דהאי לוגא דאשתכח בהיכלא והוי בה שיעורא דיומא חד.

גולמי כלי מתכת, שאינן מקבלין טומאה", וע"ע מש"כ בתשו' צ"פ ווארשא סי' שט"ו בנוגע קושי' אחרת. (י) ראה עוד בצ"פ הל' תרומות עמ' לד (הנ"ל) מה שציין בזה, ויט' להעיר מספרת "אחשביה" שהביאו האחרונים מרש"י ביצה (כו:), וכן ברש"י סוכה (לא.) ד"ה מפני "דמצו" משוי ליה כל שבעה בבנין קבע", וע"ע בית האוצר מע' א' כלל מ"א. (ח) בתוס' חגיגה (כו:) ד"ה מנורה, כתבו דלנר מערבי לא היו נותנין יותר שמן מחברותיה, רק נתנו חצי לוג ודלק מזה בין ביום ובין כלילה, אולם בתוס' מנחות (פו:) ד"ה ממנה, מבואר דביום הוסיפו חצי לוג, ובאמת בגמ' מנחות (פו:) "נר מערבי שנותנין בה שמן כמדת חברותיה" זהו עדות לישראל. אך צ"ל שזה רק בזמן הנס בימי שמעון הצדיק, אבל אח"כ היו צריכין להוסיף חצי לוג, ועי' במפרשים שדן נר מערבי שצריכה להיות תמיד היא דין תורה [ראה בס' באר שבע תמיד פ"ג, וכן ברמב"ן פ' הצוה שהביאו מספרי שזה נלמד מקרא "לפני ה' תמיד"],

ומחצה, והא לפי האמור הרי צריך חצי לוג נוסף, להנר מערבי ביום^ט).

הוא מותיב והוא מפרק "נ"ל דלקדש בכלי שרת לא בעי רק להני דנדלקין בלילה ... אבל של יום א"צ לקדש" נומציין לעיין בתוס' מנחות (פט.) ד"ה חצי שהקשו על עיקר הדין שצריך קידוש בכ"ש "תימה למה היה צריך לקדש השמן בכלי שרת" וכן ס"ל בתוס' תמורה (יד.) ד"ה וכל, ומנחות (ק.) ד"ה בלילה, וצריך ביאור להוכחתו עיי"ש.

אחר הודיע לנו כל זאת, אנו מקבלים בענין נס חנוכה תמונה חדשה, שונה לגמרי ממה שהיינו יודעים מכבר, הנס לא נתרשש ככל גרות המנורה, רק בנר אחד, והיא נר המערבי — ¹²³⁴⁵⁶⁷ופלא שהרי כל זאת מפורש בלשון הרמב"ם ובפסיקתא ובשאלות, וכאלו אי אפשר לומר אחרת.

¹²³⁴⁵⁶⁷ווצר החכמה

החידוש אמנם מפורש, ברם כל משכיל יקשה, למה באמת לא הדליקו כל הנרות, ולא קיימו המצו' בשלימותה?
על שאלה זו לא הינו מוצאים פתרון. לולי זכתה חידושו זה ל"פרסום" קצת בימים ההם.

הביטוי "פרסום" אינו הולם את המציאות, כי לא רבים הגו בתורת הגאון מפני סיבת קיצור הלשון ועומק דקות המושגים המתבארים בה, אך חידוש זה לסיבת היותה בעיני חנוכה, שרבים רשים בהם, זכתה שתתפרסם יותר משאר חברותי. בעבור זה זכינו לשש תשובות בדפוס, שהשיב הגאון בקשר לחידוש זה, על שאלת אלו שנתקשו בה, ונצטט מהם איזה פנינים הנוגעים לשורשה.

בספר "מכתבי תורה" בסוף מכתב ע"ח

וצריך לומר דאף שמבואר בקרא שיש דין "נס" בהנר מערבי, שהרי כתיב "עדות". ועוד שהרי בזמן שהי' נס לא קיימו בה מצות הטבה בבוקר [ראה תוס' יו"ט תמיד פ"ג מ"ו ופ"ו מ"א, ובאר שבע שם] ועכ"ח שזה דין מיוחד, שיש גדר נס, — יש במצות נר מערבי שני דינים (א) דין תמיד דאף כשאין נס צריך לדלק תמיד, ואז נותנין חצי לוג נוסף, ומקיימן מצות הטבה (לפי שיט' הרשב"א, — לאפוקי שיטת רבינו ברוך שאינו סובר כן, עי' בפ' רע"ב תמיד שם). (ב) דין נס, — ובזו אין מוסיפין שמן, ואין מקיימן מצות הטבה, — ועי' בס' זית רענן פ' תצוה שכתב דנותנין בנר המערבי לוג שלם וע"ע בס' כלי חמדה סו"ס במדבר קו' מיד ולדורות אות י"ז ובעיקר שיטת הרמב"ם אי לא דלק ביום רק נר המערבי, ראה להלן בהערה הבאה. (ט) קושי' זו צריכה ביאור שהרי לפי שיטת הרמב"ם הל' תמידין ומוספין (פ"ג ה"ב) צריך שכל הנרות ידלקו גם ביום, וא"כ הרי צריך ג' לוגין ומחצה, ליום בלבד, ושפיר אומר המשנה שנתנו שמן ג' לוגין ומחצה, שמדבר מסדר אחד, — יעוי' בתשו' צ"פ ווארשא סי' רנ"א, שהגאון כבר נשאל ע"ז, ומשמע שם שמפרש בדעת הרמב"ם פ' חרש, היפך מה שהבינו כל הראשונים [ראה תשו' הרשב"א סי' ע"ט וסי' ש"ט, והחינוך מצו' צ"ח, וע"ע במפרשים] אך אינו ברור הכוונה בדבריו, וכפרט שמתשובותיו בס' מכתבי תורה (מכתב עט) משמע שגם הוא סובר בדעת הרמב"ם שכל הנרות צריכין לדלק. ובעיקר הקושי' י"ל עפ"י מה שנתבאר לעיל (הערה ח') שיש ב' דינים בנר המערבי, א"כ אפ"ל דנר המערבי חלוק משאר הנרות, דכיון שכתוב ביה "תמיד", א"כ כשאין בה דין "נס", צריך ליתן בה שיעור חצי לוג נוסף ודין "תמיד" היא ברין הדלקתה, משא"כ בשאר הנרות הדין היא שהיו דולקים ביום, אבל אין זה דין שצריך ליתן בה שמן, רק אם כבה, נוטן בה שמן כדי שידלק. ובעיקר שיטת הרמב"ם חלקו עליו הראשונים, [ראה תשו' הרשב"א הנ"ל, ראב"ד הל' עבודת יוה"כ פ"ב ה"ב, רמב"ן פ' תצוה, תוס' מנחות (פ"ו:) ד"ה ממנה] ועי' מה שהאריכו האחרונים, פ' הרע"ב תמיד (פ"ג מ"ו). וכתום יו"ט (שם) באר שבע (שם), וע"ע מנ"ח מצו' צ"ח, מהר"ם שיק על המצות המצו' צ"ח, מקדש דוד ח"ב סי' כ"א. (י) "ספר מכתבי תורה, יכיל שתי מאות ותשעים מכתבים ממולאים פלפולים עצומים

— שתאריכה היא מוצש"ק מקץ תרצ"ג כמובן שהיא ביומי דחנוכה — העיר הגאון — שזיכה את הרבים בק"ג תשובות מהצ"פ — ר' מרדכי קאלינא מווישאגראד זצ"ל (א) "מ"ש הד"ג שליט"א בספרו הנפלא, בגדר ח' שפודין שבפסיקתא הראו לי בספר אחד שהשיג ע"ז דו' קנים מעכבי זא"ז (ב) לכ"ע", וכוונתו למשנה מפורשת במנחות (כח.) "שבעה קני מנורה מעכבין זה את זה", א"כ איך הדליקו רק בשפוד אחד, והלא אינו מקיים בזה מצות הדלקת מנורה.

קושי' זו נראה חזקה ביותר, וכאילו נסתר כל הבנין, הגאון אמנם אינו טומן ידו בצלוחית, וחושף כאן זרע עוזו, ומגלה מסתורי תורה, דברים הצפונים בין השיטין דברים אשר כל רואה, גם בעברו עליהם, לא ירגיש שאכן מבין האותיות מתנוצצים אורות נפלאים.

ובכן במכתב ע"ט מיום ג' ה' טבת תרצ"ג אנו מוצאים תשובת הגאון אליו, — מתוכה אפשר לעמוד על ההבדל הגדול שבין הבנתנו להבנת הגאון וכי ראות עיניו שונה משלנו, ומקטיו אינו כהבטתינו.

אח"כ 1234567

כשאנו חושבים על מצות הדלקת נרות במקדש, אנו רואים בה מצוה אחת ודין אחת, — שצריכים להדליק בכל יום שבעה נרות. דעת הגאון אינו כן, הוא רואה בה אחרת "כגדר מנורה כבר כתבתי די' ג' דברים", לא מצוה אחת ודין אחת, אלא יש בזה שלשה דברים, ומפרט, "א' גדר עבודה וכמ"ש רש"י מנחות (ק) ותמורה (יד.) ופסחים (נט.).".

כוונתו הוא דברש"י מנחות (ק.) ד"ה בלילה [לפי גירסת השטמ"ק אות י"ז ותוס' תמורה (יד.)] כתב לפרש המשנה — "כל הקרב ... בלילה קדוש בלילה" — "כגון שמן לנרות" וכ"ה בתמורה (יד.), וברש"י פסחים (נט.) ד"ה ההוא "נרות עבודת פנים", הרי דהדלקת הנרות היא עבודה.

מאידך גיסא, אנו מוצאים ביומא (כד:) שאם זר הדליק את המנורה כשירה ד"הדלקה לאו עבודה" הרי דהדלקה אינה עבודה, (ג) — ובכן סתירה זו דורשת פתרון.

קושי' זו נמצא גם במקום אחר — ברש"י מנחות (ג.) ד"ה כדקתני "ומנורה אינה מקדשת" הרי דאין עליה שם "כלי שרת",

לוצר החכמה

עמוקים ונפלאים לאמתה של תורה, המטך אחד ברצוא ושוב, מענין לענין בכמה וכמה מקצועות, אשר פלפל ... מוה"ר מרדכי קאלינא שליט"א מווישאגראד, עם להבחל"ח הרכ הגאון האדיר, שר התורה בקט"ה מוה"ר יוסף ראזין זצ"ל (מתוך שער הספר). (יא) הגאון ר' מרדכי קאלינא — שמו לא נודע בשערים, כי ה' הצנע לכת, וכבר ה' נשכח זכרו, לולי הנציח בנו ברפום מכתבי אביו שפלפל עם הגאון מראנאטשאו, — ואכן שם מתגלה לפנינו כגאון נפלא אשר כל הש"ס ומדרשי חז"ל ומפרשיהם פרושים לפניו, ומשתמש בהם, להביאם כראיות קולעים אל השערה, — ה' תלמיד הגאון בעל אבני נזר מסאכטשוב, ומביאו פעמים רבים במכתביו. (יב) באמת יש להשיב, דהא במשנה מיירי שחסרים הקנים, ואולי בנס חנוכה, ה' להם ז' קנים, ורק ההדלקה ה' בנר אחד, ועדיפא הו"ל להביא, שהרי מבואר שם שז' "נרות" מעכבין זא"ז, אלא דגם ע"ז י"ל דאין הכוונה על הנרות, רק על הכלי שנותן בה השמן והפתילה, ועי' בתשו' אבנ"ז אר"ח סי' ת"ק שכ"כ [וכן הכוונה כמה שהביא בס' כלי חמדה פ' במדבר אות ה' משם האבנ"ז, דאין הדלקת הנרות מעכבת עיי"ש], אלא קושתו היא דלפי פ"ה הגאון זצ"ל דשפודין היא רק קנה אחד בפנ"ע. (יג) יעויין באחרונים שכבר נתקשו בדיון זה, דהדלקה אינה עבודה, והעלו בזה גדרים שונים, שעל פיהם יתישב קושי' זו — עי' ח' רבינו חיים הלוי הל' ביאת מקדש פ"ט ה"ז, דבר אברהם ח"ג סי' א' ענף ד"ה — חזון איש מנחות סי' ל' אות ח', וע"ע לעיל הערה.

שהרי אינה מקדשת קדושת הגוף הדברים שנותנן בה"ד).

א"כ יקשה למה צריך לקדש השמן בכלי שרת לפני שנותנין אותה בהמנורה, כמבואר במנחות (פח.), והרי אינה בתורת קרבן [והגאון מוסיף שזהו כוונת התוס' מנחות (פט.) בקושייתם "למה הי' צריך לקדש השמן בכלי שרת" ^{א"כ}].

גם בתורת כהנים נמצא דבר תמוה בפ' אמור (פר' י"ג פי"ז) — על הפסוק (כ"ד, ב) "להעלות נר תמיד" — דורש "תמיד אף בשבת, תמיד אף בטומאה".

להלן (פיסקא י"א) על הפסוק שלאחריו "יערך אותו אהרן מערב עד בוקר לפני ד' תמיד" חוזר ומפרש "תמיד אף בשבת, תמיד אף בטומאה".

אח"כ (פיסקא יב) שוב מצינו — על הפסוק "יערך את הנרות לפני ד' תמיד" — "תמיד אף בשבת תמיד אף בטומאה". ברייתא זו אומרת דרשוני, למה צריכין שלשה פסוקים לדרוש הלכה זו, שלש פעמים.

המפרשים כבר עמדו ע"ז ^{א"כ}, והראב"ד בא למסקנא שזה שיבוש, דפסוק אחד צריך לעצמו שני אחד ידלוק תמיד, והשאר — אחד לשבת, ואחד לטומאה, וכן גורס הגר"א

— הגאון אמנם אינו משבש הגירסא, ואינו גורס בה שזו ט"ס, אדרבה מוכיח שדברי המדרש מכוונים ומדויקים, והלשון כזהב מוצק.

הרי במצות הדלקת הנרות, נכלל שלשה מצוות נפרדים, וא"כ ודאי שצריך פסוק לכל דין בפני עצמו.

והגאון משוטט בדיני הדלקת המנורה, ושוקל בהם, ומעלה מהם ג' גדרים "אחד גדר עבודה... וזה הוה גדר בנר מערבי, וצריך כהן בהדלקה, ב"ע [אולי = כפני עצמה], ומן מזבח מדליק, — השני היא "מצות הדלקה", וזה רק במנורה, ו' נרותיה, ומעכבים, ושם אין צריך כהן, רק זר בהדלקה, וכמבואר ביומא (כד.) וברמב"ם (ביאת מקדש פ"ט ה"ז) ועוד מחלק — "והג' שצריך שיהיו דולקים, חה גם ביום י"ח" ... ואז הטבה תיקון הפחם שבפתילה, וזה תיקון הדבר ... וזה ג"כ דוחה שבת וטומאה" ^{א"כ}. לפ"ז מיושבת היטיב, למה צריך ב"תורת כהנים" שלשה פסוקים, דהא צריך להדיע, שכל דין בפני עצמו דוחה שבת וטומאה, אף אם חסר שאר הדינים.

גם שאר הדיוקים מיושבים, — הא דמצינו בכמה מקומות שהדלקת המנורה היא עבודה, אין המדובר מכל שבעה הנרות,

(ד) כדן המנורה אי הוי בגדר כלי שרת, ראה בתשו' אבנ"ו או"ח סי' תקכ"ב שהעלה שיש למנוחה דין מזבח, וכבר נתקשו בה, ראה בס' גור ארי' יהודה (מכנ' הגר"א זעמבא), קו' המועדים סי' יט. שהעיר מתשו' מהר"י ברונא (סי' ל"ט) שמשמע להיפך, וע"ע בס' חבצלת השרון ח"א (או"ח סי' כ"ה) כזה. (טו) בביאור קושי' התוס', נחלקתו המפרשים אי הקושי' היא שא"צ קדוש מפני שהמנורה מקדש, או להיפך וכסברת הגאון — ראה צאן קדשים, וס' יד דוד מנחות, חזו"א מנחות סי' ל' אות ז'. (טז) ע"ע בס' מנחה חרשה מצו' צ"ח מט"כ כזה. (יז) הגאון מפרש דבשאר נרות. יש מצות מעשה הדלקה, מלבד הדין שצריך שיהיו דולקים, רק לזה גם זר כשר, וזהו היפך דעת אחרונים הנ"ל ראה ח"י ר"ח הלוי ובחזו"א, וע"ע בצ"פ הל' מהגת עניינ' עמו' 66, ובצ"פ קו' השלמה עמו' ט"ז שגראה קצת סתירה, וע"ע בספר מקור חיים בסופו בהגהות לאו"ח סי' תר"ע. (יח) זהו שיטת הרמב"ם הל' תמידין ומוספין והובא לעיל הערה ט' ועיי"ש שנחלקו עליו הראשונים, ושם הבאנו מתשו' צ"פ שדמכרי הגאון נראה שמפרש שיטתו באופן אחר וצ"ע, ובדעת הרמב"ם כבר האריכו האחרונים. ועי' בח' מרז רי"ז הלוי הל' תמידין ומוספין שמבאר שיטת הרמב"ם באופן זה שנובע מיסוד הדין שצריך שיהיו דולקים. (יט) בס' בנין שלמה או"ח סי' נ"ג כתב שגם להרמב"ם מצות הדלקה בבוקר אינו דוחה שבת וטומאה, ולפי הגאון

שהרי בהם גם זר כשר להדליק, אלא מוסב אך ורק על נר המערבי, שזו מצוה מיוחדת, ועליה יש מצו' נוספת משאר הנרות.

ואמנם מצות הדלקת הנרות, אינה בגדר עבודה, ולכן גם זר כשר ובלשונו "דזה רק דין ולא קרבן". ואכן יש לומר דכמה דינים הנאמרים במנורה, שייכים רק לעיקר מצות מנורה, אולם למצו' הנוספת בנר המערבי, אין שייכים כלל.

על פי האמור, בקל יתכן לומר דהדין ששנינו במנחות (כח.) שבעה קני המנורה מעכבין זה את זה, נאמרה רק בעיקר מצות הדלקה, ולא במצות נר המערבי, — לפ"ז מיושב על נכון קושי' הגאון ר"מ קאלינא, ואין כאן שום סתירה.

הגאון אינו מסיים בזה, ועוד מרחיק לכת.

בירושלמי שקלים (פ"ד ה"ב) "א"ר חזקי' תנא רבי יהודה גדגניות, השלחן והמנורה והמזבחות והפרוכת מעכבים את הקרבנות" וכן בתוספתא מנחות (פ"ו ה"ו) "השלחן והמנורה והמזבחות מעכבין זה את זה", שאם חסר (כלומר שנושבר או נפסל) אחד מאלו, מעכב מלהקריב גם בהשאר

בירושלמי (שם) שקיל וטרי בזה, ומסיק "א"ר חנינא כאן בעבודות שבפנים, כאן בעבודות שבחוץ", הכוונה — דבחדא מעכב, ובחדא אינו מעכב.

המפרשים (פנ"מ, קה"ע) ביארו, בעבודות שבחוץ אינו מעכב, וכשר גם בלי הכלים, משא"כ בעבודות שבפנים, כולם מעכבים.

הגאון סולל לו דרך לעצמו, ומפרש להיפך, בעבודות שבחוץ כולם מעכבים, אבל

בעבודות שבפנים, אין מעכב.

— ואינו חולק בלי שום ראי', הרי לפי

פשט זו מיושב דברי הרמב"ם

בזבחים (מ.) יליף מקרא "מזבח קטורת סמים למה לי, שאם לא נתחנך המזבח בקטורת הסמים לא היה מזה", כלומר באותן קרבנות שמחריבין בהזאות (פר יוה"כ, פר העלם ציבור) על מזבח הפנימי, אם יש מזבח חדש, שעדיין לא נתחנך בעבודתה שהיא הקטורת, אינו מקיים עליה גם מצות הזאה. וברמב"ם לא העתיק דין זה במקומה הראוי' ללמד על כל אותן הקרבנות, רק בסוף הלכות עבודת יוה"כ קבע דין זה, ונראה כאילו, אין דין זה רק בקרבנות יוה"כ — וזה תמוה⁽²⁾.

הגאון מיישב שיטתו, בהקדם קושיא, למה צריכה הגמרא ללמוד דין זה מקרא, הלא במשנה מנחות (מט.) מבואר "שאינ מחנכין את מזבח הזהב, אלא בקטורת הסמים", וא"כ אם לא נתחנך הרי אין כאן מזבח, ובחסר המזבח, כבר נתבאר בירושלמי ובתוספתא, דמעכב את הקרבן, וממילא פסול גם בלי הקרא.

ע"כ מפרש כך, על הברייתא, לא קשה כלום, שיש לומר דהפסוק מוסב על המזבח של משה, שנמשח בשמן המשחה, ומבואר בשבועות (טו:) "כל הכלים שעשה משה, משיחתן מקדשתן", "א"כ יש שם מזבח עליו, בלא החינוך", וע"כ צריך למעטו בקרא מיוחד, — אולם כמזבח שעשו אח"כ, נכון שאין אנו צריכים לדין מיוחד, שהקטורת מעכבת ההזאה.

לפי"ז מוכן היטיב, למה כתב הרמב"ם דין זה, בהל' עבודת יום הכיפורים, שהרי לפי

הרי יש ע"ז פסוק מיוחד. (כ) וכבר עמד ע"ז בס' קרן אורה וזבחים (שם), ובס' ח' הגר"ז זבחים כתב דבשאר קרבנות כשר מדין זריקה שלא במקומו (ע"ז זבחים (כו.)) אך ביוה"כ אין שייך דין זה, ולכן פסול, אולם קשה דהרי פסוק זה היא בשאר הקרבנות, וע"ז בס' קרית ספר הל' עבודת יוה"כ שג"כ כתב להיפך.

והגאון מסיים מכתבו, באמרו כי אל כל זה כיון בספרו שם, ובלשונו "זה הוה מה שכתבתי שם ... יוסף".

הגר"מ קאלינא זצ"ל במכתב פ'. ממוצש"ק פ' ויגש — גם אחר קבלת המכתב — עדיין טוען כנגדו, ומציין שברמב"ן מבואר להיפך מדברי הגאון.

"והנה הרמב"ן ז"ל עה"ת פ' אמור (כד. ב) ובפ' בהעלותך (ח,א) מבואר, דמנורה מעכבת הנר תמיד, ואם נאבדה או נשברה, אין מדליק כלל".

ואף אם יקבל שמירושלמי שקלים מוכח שנחסר אז מצות שאר הנרות, מסיבת חסרון המזבח, יקשה ע"ז תמיהה עצומה "אכתי צ"ע מהיכן נטלו אש, דברמב"ם הל' תמידין ומוספין (פ"ג הי"ב משמע ראש של מזבח העולה, מעכב כנר מערכי, וגם להראב"ד [החולק שם] רק משאר נרות המנורה יכול להדליק". ואף שלא שברו המזבח, רק טמאו אותו, וא"כ אולי נשאר שם האש, הרי "מבואר בע"ז (נב:) דכיון דבאו פריצים חללה, אף אם האש נשאר, נפקע ממנו ג"כ קדושה".

במכתב פ"א מיום ג' י"ב טבת שוב אנו קוראים תשובת הגאון אל ר' מרדכי הגאון כמוכן, אינו נפחד מהרמב"ן, במקום שלצדו עומד הרמב"ם שכספרו רואה מפורש שיטתו, וכפרט שכן יוצא גם מהתורת כהנים.

"והנה הרי מוכח בת"כ דזה ג' גורים, דאל"כ למה לנו ג' קראי לדרוש דדוחה שבת וטומאה, וכ"כ בזה, וע"כ דזה גדר הערכה הוה מצוה בפ"ע ועבודה ודוחה שבת וטומאה, ולזה לא צריך מנורה, כ"ש גדר ז' נרות דוקא רק דין וכמ"ש".

ובנוגע לקושייתו — איך הדליקו

הביאור בירושלמי, יוצא, דבעבודת פנים, אינו מעכב חסרון הכלים, א"כ גם בליכא שם מזבח, אינו נפסל הקרבן, ושפיר יש לומר, דיתכן לקיים מצות הזאה, אף אם לא נתחנך בקטורת, לכן בעבודות פנים צריך לקרא מיוחד, דמצות הזאה תלוי' בדין קטורת, וע"כ דוקא בעבודות יוה"כ דהוי עבודת פנים, צריך למעט' מהקרא, ולכן לא כתב הרמב"ם דין זה רק בעבודת יום הכיפורים^(כא)

— והגאון חוזר לענינינו, ומושך ושזור

אוצר החכמה
מחבר: 1234567

החוטין

במסכת מדות (פ"א מ"ז) "גנוז בני חשמונאי את אבני מזבח, ששקצום מלכי יו", ובע"ז (נב:) "ששקצום לעבודה זרה", א"כ הרי לא היו להם בזמן החנוכה מזבח, — והא בירושלמי ובתוספתא שנינו שהמזבח מעכב, א"כ איך הדליקו את המנורה^(כב).

שוב תולה זאת בחילוקו הנפלאה

הרי נתבאר, דבעבודות פנים אין המזבח מעכב, א"כ לכאורה מצות הדלקת מנורה, היא כגדר עבודת פנים, ואין המזבח מעכבו, — ברם מצות הדלקת מנורה חלוקה, חלק אחד, אמנם היא כגדר עבודת פנים, אבל חלקה השני' אינה כגדר עבודה.

א"כ הנפקא מינה מבואר, חלקה האחד, שקרואה בשם עבודה, אפשר לקיים גם כשאין מזבח, דבעבודות פנים אין המזבח מעכב, — אולם חלקה האחרת שאין עליה שם עבודה, אליה כיון התנא באמרו, "המנורה והמזבחות מעכבין זא"ז".

לפי הנזכר, הדבר מובן מאליו, הנר מערכי, שהיא כגדר עבודה, יכלו לקיים בזמן החנוכה, אף שלא היה אז מזבח, — משא"כ שאר הנרות, שאינן כגדר עבודה, לא קיימו מצות הדלקתן שהרי המזבח מעכב.

(כא) הגאון במכתבו כתבה ברמיהו, ובספרו צ"פ בתחילתו בסדר מנין המצות, ביאר זאת בקצת יותר עיי"ש. (כב) גם הג"ר מנחם זעמבא זצ"ל עמד ע"ז, ראה בס' בני גור אר"י יהודה קו' המתעדים סי'

המנורה, אם נפסל המזבח הלא צריך ליטול מאש המזבח — לאמיתו של דבר, אין הקושי רק על הגאון, כי גם על סתימת הגמרא יקשה זה, ואכן כבר עמדו ע"ז בספרי האחרונים¹, אבל הגאון לא ראה אותם — או עשה עצמו כאילו לא ידע — ומחדש בזה נתיב חדש.

בנדרים (י:): מבואר שאפשר להתפס נדר בלשון "כאשים", במשמעו — נחלקו המפרשים הרא"ש והתוס' (בדרך א') פירשו "כקרבנות", אולם בפ"י רש"י ובר"ן פירשו "כאשו של מזבח", וכפ"י האחרון מבואר בירושלמי (שם פ"א ה"ג) "כאשים, שלהבות של מזבח".

— לכאורה אין שייך להתפס באש הלא אין בו ממש

בתוספות, מבאר הירושלמי בהוספו "דאש של מזבח מועלין בו כדאיתא ביומא (דף מו:)" — הגאון מעיר שהציון היא ט"ס, וצריך לציין יומא (כא:), שם מבואר דאש של מעלה שירדה על המזבח שונה מאש שלנו "חמישה דברים נאמרו באש מערכה... יש בה ממש", א"כ פירוש הירושלמי מובן שאפשר להתפס באש המזבח, כיון שיש בה ממש.

לפ"ז יש להוסיף כיון שיש בה ממש, הרי נחקדשה בקדושת הגוף, שהרי המזבח מקדש, כל הראוי לה, וכן משמע מתוס' יומא (מו:): ד"ה כי פליגי, ומתוס' חגיגה (כג:): ד"ה שאם, ומתוס' זבחים (פ"ז:): ד"ה כלי שרת. א"כ לפי המבואר בס' המאור ע"ז (נב:): דדין באו פריצים וחללוה, לא נאמרה בכלי שרת, שהרי יש בהם קדושת הגוף — אין כאן שום קושיא, כיון שגם האש קדוש קדושת הגוף, א"כ לא נפקע הקדושה, ויכלו להדליק ממנה.

וגם לפי שיטת המלחמות (שם) דבגרים

נאמרה דין זה, גם להפקיע קדושת הגוף, ולפסול כלי שרת — יש לתרץ, דדין זה — כיון שנובע מיסוד הפקעת קנין הקדש, ומהפעלת קנין המחלל [ראה ברש"י שם ד"ה דכתיב] —, אין שייך באש של מעלה, שאי אפשר לכן אדם לקנותו, וא"כ נשאר בקדושתה².

— אם אין זה מספיק, הגאון מתרץ באופן אחר

ברמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ו הי"ד) מבאר, שעזרא הסופר, כשחזר מגולה, לא קידש העזרה, שהרי לא ה' שם לא מלך, ולא אורים ותומים, והרי בשבועות (טו.) מבואר שכל אלו הדברים נצרך, לקידוש העזרה, א"כ — מקשה הרמב"ם — "ובמה נתקדשה", ומתרץ "בקדושה הראשונה שקדשה שלמה".

הגאון מדייק בלשון — "נתקדשה" משמע שנתקדשה אז בימי עזרא, א"כ מה מתרץ שכבר קדוש מימי שלמה, לפי התירוצו היה לו לומר, במה קדוש.

ע"כ מביא מנדרים (כח.) "הרי נטיעות אלו קרבן אם אינן נקצצות ... אין להם פדיון", ומפרש בגמרא (כח:): "אמר בר פדא, פדאן חוזרות וקדשות, פדאן חוזרות וקדשות", הרי שיש קדושה, שהפדיון מועיל, אלא שאינו יוצא לחולין, כיון שחוזרות וקדשות.

בתוספות (שם ד"ה אין) מדמה זאת למקדש וכלים, נמצא לפ"ז, שיש לנו משמעות חדש בגדר קדושת כלי שרת, לא דאינן נפדין כלל, רק הפדיון מועיל, אלא שחוזרות וקדשות [לפ"ז]. מבאר הגאון מקומות נוספות בש"ס, מנחות (מו.), מעילה (יט:): המובנים עפ"י ביאור זה]

עפ"י מיושב לשון הרמב"ם הנזכר, — אמנם הקדושה נובע מקדושת שלמה, אולם אין זה אותה קדושה ממש, שהרי אותה

י"ט, וע"ע בקו' שמן למאור (נדפסה בס' בנין דוד פ' מקנ). (כג) ע"י בתשו' מהר"א הלוי או"ח סי' פ"ח, וע"י מש"כ עליו בס' כלי חמדה פ' בהעלותך, וע"ע בקו' שמן למאור אות ה'. (כד) דבר זה

[1234567]

קדושה כבר אזלה, אך הכוונה היא, מכח אותה קדושה שקדשה שלמה בשעתו, חלה דין "מקדש" על מקום זה, וממילא יש עליה דין שחזרות וקדושות, וא"כ שייך שפיר לשון "נתקדשה", שהרי עתה חלה קדושה מחדש.

— ולענינינו,

במס' ע"ז (נב:) דנו הראשונים, אם שייך דין "ובאו פריצים וחללוה", לגבי כלי שרת, [ראה בעל המאור ומלחמות].

הגאון מראה לגמרא מפורשת בנדרים (סב.), "ומה בלשצר שנשתמש בכלי קודש, שנעשו כלי חול, שנאמר ובאו פריצים וחללוה, כיון שפרצום נעשו חול", הרי דגם בכ"ש שייך דין זה, וא"כ קשה לשיט' המאור. ברם לפי האמור מיושב הכל

הרי נתבאר, דכיון שחל קדושה על הכ"ש, נכנסו בגדר דין שהן חזרות וקדושות, א"כ י"ל אמנם שייך דין "ובאו פריצים" גם לכלי שרת, אלא שהם חזרים ונקדשים.

אך בזמן שהן תחת יד הגוים, אין שייך לחזור וליקדש, שהרי מבואר במנחות (עד.) ומעילה (י.) ותמורה (יז.) וכמה מקומות, דאם הולכין לאיבוד, כלומ' שלא יועיל הקדושה כלום ליקרב, אין חל ההקדש, — ובכן בזמן שהכ"ש הן תחת ידי העכו"ם, לא תועיל הקדושה, שהרי שוב יפקע, א"כ אין מתחיל לחול אז קדושה חדשה, אבל אח"כ כשיוצאין מרשות הגוים, שוב חל הדין שחזרות וקדושות.

לפ"ז, אין כאן שום סתירה מנדרים, שהרי שם המדובר בשעה שהכלי שרת ברשות הגוים, ושפיר פקע אז הקדושה²⁷. ובכן לענין אש המזבח, שפיר הדליקו הנר מערבי, מאש המזבח, כיון שהיתה בקדושת כלי שרת, הרי חזרה הקדושה אליה, מדין חזרות וקדושות.

אמנם הגאון משיב על כל ההשגות, אבל הדיון אינו מסתיים בזה.

במכתב פ"ב מביא הגר"מ קאלינא ראיות זדשות, נגד הגאון, גם מביא מתוס' יבמות (פו.) שנראה מזה — עפ"י ביאור מו"ר הגאון האבני נזר, שמכנהו בתואר "גאון גדול"²⁸ — שהכלים מעכבים, וכמו כן גם המנורה מעכבת את הנר מערבי.

גם להקושי' — שכבר ישבה הגאון — מביא הערות חדשות, לסייעה, ומשם נוסע לסוגיות אחרות שנוגעים בענין זה, ומציע קושיות והערות חדשות לפני הגאון.

בתשובת הגאון, מכתב פ"ג, — מראה לו ביאורים אחרים באותן המקומות, אשר לפיהן כל הראיות סרים מאליהם, ושוב מסיק "אבל מנורה זה ג' מציאות".

ובזה נשלם דיונם, אך בתשו' צפנת פענח — ווארשא, אנו מוצאים תשובות אחרות הנוגעים לחידושו בענין נס חנוכה, שהגאון נשאל עליו, ראה סי' נ"ב, סי' רנ"ה סי' שט"ו, ותרשנו משם.

לסיום המאמר נוכל לומר "יותר ממה שקראתי לפניכם כתוב כאן" — וטרם נגענו באפס קצהו.

אך מילה אחת נציין. כי אמנם הגאון הפליא לעשות בדרך לפנינו נתיב חדש ובנה לנו בנין נפלא בענין נס חנוכה.

אולם ברעיון זה כבר קדמו בתורת "היה אמינא" הגה"ק בעל חידושי הרי"ם, ודבריו הובאו בס' כלי חמדה פ' במדבר (אות ה') שהסביר תירוץ ה"בית יוסף", — שבזמן הנס חלקו השמן לשמונה חלקים — כי כוונתם הי' להדליק בכל יום רק נר אחד, אבל מליאה ושלמה בשיעורה, — ועפ"ז מיישב מה שנתקשו האחרים בתירוץ זה.

ברם, כאמור זהו רק כתורת "היה אמינא", ולפי דעתו בסוף הדליקו כל הנרות, אבל להסיק, שאכן לא הדליקו רק נר אחד והיא נר המערבי, ולהוכיח שאי אפשר אחרת — זהו רק ה"צפנת פענח".

ואכן — מה מתאים ההגדרה, "נפלאות מתורת ה'".!

מבואר במכתבי תורה מכתב ס"ה. (כה) גם בזה קצר במכתבו, אולם מצאנוהו בספרו מהדו"ת (דף

ג' ע"ב) שמבאר יותר. (כו) בספר אבני נזר או"ח סי' כ"ו.

מלכה ליישן



הערה בדברי הגרעק"א

במשנה ברכות י"א א' ב', בשחר מברך שתים לפניה ובגמרא, מאי מברך אמר ר' יעקב אמר ר' אושעיא, יוצר אור ובורא חשך, ולימא "יוצר אור ובורא נוגה" כדכתיב קאמרינן, [כדכתיב בקרא יוצר אור ובורא חשך עושה שלום בורא רע], אלא מעתה עושה שלום ובורא רע, מי קאמרינן כדכתיב, אלא כתיב רע וקרינן "הכל", לישנא מעליא, הכא נמי לימא "נגה" לישנא מעליא, אלא אמר רבא, כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום, בשלמא מדת לילה ביום כדאמרינן יוצר אור ובורא חשך, אלא מדת יום בלילה היכי משכחת לה, אמר אביי, "גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור", וכו'. (וראה ירושלמי ברכות פ"ב הלכה ד').

וזה לשון השיטה מקובצת על מס' ברכות, כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום, כלומר, וכיון דבעי לאדכורי, בעינן שיזכיר לשון מבואר, שאינו יוצא ידי הזכרה בלשון מסופק, דנוגה משמע נמי אור. ולא אמרינן יוצר אור ובורא "לילה", דגבי אור לא שייך למימר לילה, אלא גבי יום, וכיון דבעי למימר יוצר אור, או משום דלישנא דקרא כן הוא, או משום דעל האור הוא מברך, צריך לתפוס בלישנא דשייך בהפכו, והיינו "חושך", עכ"ל.

והטעם למה צריך להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום, כתב הרבינו יונה בשם רבינו אליהו זצ"ל, וז"ל, מדת לילה ביום יוצר אור ובורא חושך וכו', יש ששואלין, למה צריך לומר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום, הלא די כשיאמר מדת יום ביום ומדת לילה בלילה, והיה אומר הרב רבי אליהו הצרפתי ז"ל, שטעם הדבר, משום דאמרינן בגמרא, ההוא מינאה דאמר לר', מי שברא אור לא ברא חשך ומי שברא חשך לא ברא אור, שנאמר יוצר אור ובורא חשך, כלומר, ממה שלא אמר "יוצר אור וחשך", משמע שכל אחד ואחד היה לו בורא לבדו, אמר לו, שוטה, שפיל לסיפיה דקרא "ה' צבאות שמר" שהוא לבדו ברא הכל, ועל כן אנו אומרים מדת יום בלילה ומדת לילה ביום, להודיע שבורא אחד ברא הכל, עכ"ל.

והנה על מה שכתב הרבינו יונה בשם רבי אליהו משום דאמרינן בגמרא, ההוא מינאה וכו' כנ"ל, כתב המהרש"א (במס' ברכות) ולא מצאתי כן בגמרא בהאי קרא דיוצר אור וגו', אלא בפרק כיסוי הדם איתא הכי, אקרא (עמוס ד' י"ג) ד"יוצר הרים ובורא רוח" עיי"ש, ע"כ. והנה בקרא דיוצר אור וגו' לא כתוב בסיפיה דקרא "ה' צ' שמר", וכבר העיר בזה רבינו עקיבא איגר זצ"ל בגליון הש"ס (שם חולין פ"ז א') וז"ל, ברבינו יונה פ"ק דברכות (דף ז' ע"ב) (בגמרא הוא בדף י"א ב') הביא הנוסחא מי שברא אור לא ברא חשך ומי שברא חשך לא ברא אור, אמר ליה שפיל לסיפיה דקרא "ה' צ' שמר". ובאמת בקרא דהתם לא כתוב בסיפא דקרא "ה' צ' שמר", ואולי